

Osińska, Wanda

Stanisław Małkowski 1899-1962

Kwartalnik Historii Nauki i Techniki 8/4, 551-553

1963

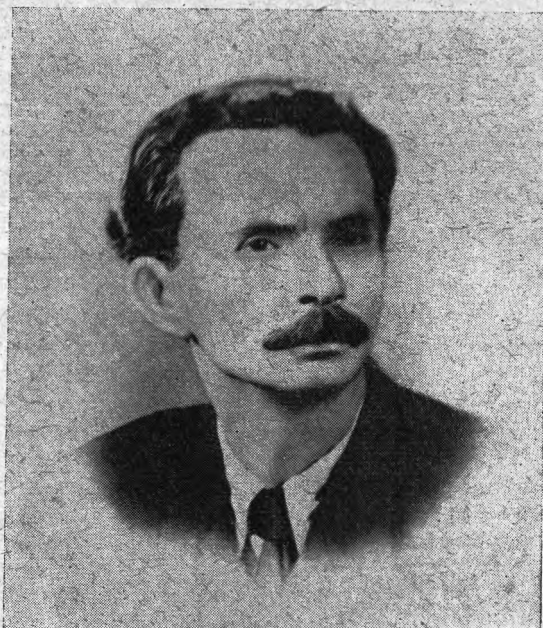
Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej Bazhum, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych tworzonej przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie ze środków specjalnych MNiSW dzięki Wydziałowi Historycznemu Uniwersytetu Warszawskiego.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

STANISŁAW MAŁKOWSKI
1889 — 1962

Dnia 21 grudnia 1962 r. zmarł w Warszawie Stanisław Małkowski, ostatni prezes Kasy im. Mianowskiego (Instytutu Popierania Nauki), członek Komitetu Historii Nauki Polskiej Akademii Nauk, współtwórca i dyrektor Muzeum Ziemi, wielce zasłużony na polu muzealnictwa geologicznego i regionalnego oraz popularyzacji i historii nauki.

Urodzony 22 VIII 1889 w Radzynie Podlaskim, po ukończeniu gimnazjum uczęszczał przez rok do Wolnej Wszechnicy Polskiej w Warszawie, po czym przeniósł się na Wydział Filozoficzny Uniwersytetu Jagiellońskiego, gdzie studiował pod kierunkiem prof. J. Morozewicza (petrografia) i prof. J. Smoleńskiego (geomorfologia). W latach 1916—1921 pracował jako asystent w Pracowni Mineralogicznej Towarzystwa Naukowego Warszawskiego prowadzonej przez prof. St. J. Thugutta, zajmując się głównie badaniem strefy kontaktu skał osadowych z andezytami w Jarmucie oraz składem mineralnym piasków wydmyowych. Przez następne dziesięć lat pracował w Państwowym Instytucie Geologicznym nad andezytami Pienin, skałami krystalicznymi Wołynia i Polesia, bazaltami dorzecza Horynia; badał też kaoliny wołyńskie, złoża miedzi w Wielkim Mydźku, lamprofiry Gór Świętokrzyskich i Zagłębia Dąbrowskiego. W roku 1931 objął wykłady mineralogii i petrografii w Wolnej Wszechnicy Polskiej w Warszawie, a w trzy lata później został mianowany profesorem nadzwyczajnym tych przedmiotów na Uniwersytecie Stefana

Batorego w Wilnie, gdzie przebywał do jesieni 1941 r., po czym wrócił do Warszawy. Po powstaniu 1944 r. został wywieziony do obozu koncentracyjnego w Sachsenhausen. Po powrocie do Polski poświęcił się całkowicie organizowaniu Muzeum Ziemi oraz pracom związanym z popularyzacją i historią nauk geologicznych. Szczególną opieką otaczał archiwum Muzeum Ziemi, w którym gromadzono materiały biograficzne dotyczące geologów polskich, instytucji geologicznych oraz historii nauk o ziemi w Polsce. W Muzeum z dobrze zorganizowaną pod względem metodycznym ekspozycją i pracownią historii nauki widział on bazę prac zarówno badawczych, jak i oświatowopopularyzatorskich. Z dyrekcji Muzeum musiał prof. Małkowski zrezygnować w sierpniu 1950 r. w związku z ciężkim stanem zdrowia.

Problematyka naukoznawcza pasjonowała S. Małkowskiego od wczesnych lat, już w 1919 r. ogłosił artykuł *Kilka uwag o potrzebie popularyzacji wiedzy i o Polskim Muzeum Ziemi* na łamach „Nauki Polskiej”. Z pismem tych współpracował przez dwadzieścia osiem lat, pisywał również do *Poradnika dla samouków*. Spośród zagadnień naukoznawczych interesowały go przede wszystkim: popularyzacja nauki i jej społeczna rola, organizacja pracy naukowej i historia nauk geologicznych. Wyrazem tych zamiarów są nie tylko publikacje, ale i społeczne prace organizacyjne, którym poświęcał dużo czasu. Był twórcą i prezesem Towarzystwa Muzeum Ziemi, prezesem Kasy im. Mianowskiego, czynnie współpracował z jej Kołem Naukoznawczym, założył Polskie Towarzystwo Miłośników Nauk o Ziemi. Chęć zespolenia teorii z praktyką skłoniła prof. Małkowskiego do założenia specjalnego wydawnictwa „Służba Nauce” (lata 1932—1933), którego celem było „szerzenie idei nauki i współpracy z nauką wśród najszerszych sfer”. Współpracował z Komisją Fizjograficzną PAU, z Państwową Radą Ochrony Przyrody, był członkiem Towarzystwa Naukowego Warszawskiego.

Ogłosił ogółem ok. 150 prac o szerokiej i różnorodnej tematyce. Często pisywał anonimowo lub posługując się pseudonimem Kazimierz Zaliwski.

Przy sumowaniu dorobku prof. Małkowskiego ogarnia zdumienie, że człowiek o słabych siłach fizycznych, walczący z chorobą przez lat czterdzieści kilka, mógł udźwignąć tak duży ciężar obowiązków i prac.

Życiem codziennym dokumentował wierność wypowiedianym słowom: „Służba nauce wymaga posiadania siły moralnej, która umożliwi pracownikowi spełnienie jego obowiązku, jakim jest wskazywanie prawdy naukowej lub dążenie do niej. Nauka jest funkcją społeczną, nie jest tylko umiejętnością, której można nauczyć i czerpać z tego korzyści. Naukę trzeba społecznie uprawiać i krzewić oraz społecznie jej byt umacniać”.

Wanda Osińska

WAŻNIEJSZE PRACE STANISŁAWA MAŁKOWSKIEGO Z HISTORII NAUK O ZIEMI, ORGANIZACJI I METODOLOGII NAUKI

1. *Kilka uwag o potrzebie popularyzacji wiedzy i o Polskim Muzeum Ziemi*. „Nauka Polska”, t. II, 1919.
2. *O ideach przewodnich Polskiego Muzeum Ziemi*. „Ziemia”, nr 7/1922.
3. *O potrzebie organizacji ośrodków pracy naukowej na prowincji*. „Nauka Polska”, t. IV, 1923.

4. Karta z dziejów petrografii Tatr. Wspomnienie o Wł. Pawlicy. „Ziemia”, nr 15—16/1926.
5. Wiadomości o zbiorach geologicznych i mineralogicznych w Warszawie. Przewodnik geologiczny po Warszawie i okolicach (praca zbiorowa), Warszawa 1927.
6. Z zagadnień polskiego muzealnictwa przyrodniczego i krajoznawczego. „Nauka Polska”, t. XIII, 1930.
7. O potrzebie Muzeum Ziemi w Polsce. „Służba Nauce”, nr 1/1933.
8. Jak współpracować w gromadzeniu dokumentów geologicznych. „Służba Nauce”, nr 1/1933.
9. W sprawie upośledzenia nauk geologicznych w Polsce. „Nauka Polska”, t. XIX, 1934.
10. W sprawie metod pracy nad krzewieniem kultury narodowej. Kultura i Nauka (praca zbiorowa), Warszawa 1937.
11. Cele i zadania Muzeum Ziemi. „Wiadomości Muzeum Ziemi”, t. I, 1938.
12. Nasze wczoraj, dziś i jutro. O rozwoju nauk o Ziemi w Polsce. „Wiadomości Muzeum Ziemi”, t. III, 1947.
13. Postulaty z dziedziny organizacji nauki. „Nauka Polska”, t. XXV, 1947.
14. Wspomnienie o Mieczysławie Limanowskim. „Chrońmy Przyrodę Ojczyzną”, nr 3—4/1948.
15. O warszawskich zbiorach z zakresu nauk o Ziemi. Przewodnik po pierwszej wystawie Muzeum Ziemi (praca zbiorowa), Warszawa 1948.
16. Zinaida Gorizdro-Kulczycka. „Wiadomości Muzeum Ziemi”, t. IV, 1948.
17. O pierwszej w Polsce nowożytnej wystawie geologicznej z 1898 r. „Wiadomości Muzeum Ziemi”, t. IV, 1948.
18. Józef Morozewicz, 1865—1941. „Rocznik Polskiego Towarzystwa Geologicznego”, t. XIX, 1949.
19. O roli Stanisława Michalskiego w uprawie nauk o Ziemi w Polsce. „Wiadomości Muzeum Ziemi”, t. V, 1950.
20. Ratujmy dokumenty naukowe od zniszczenia, Warszawa 1952.
21. Wystawa muzealna w Poznaniu p. n. „Życie w okresie karbonu”. „Wiadomości Muzeum Ziemi”, t. VI, 1952.
22. Józef Morozewicz w dziesięciolecie zgonu (1941—1951). „Wiadomości Muzeum Ziemi”, t. VI, 1952.
23. Działalność Muzeum Ziemi w zakresie historii nauk geologicznych. „Wiadomości Muzeum Ziemi”, t. VI, 1952.
24. Pamięci Jana Czarnockiego. „Wiadomości Muzeum Ziemi”, t. VI, 1952.